

Ammon M. Belarusian Science Fiction in the Context of Modern Myth-Making Processes. The paper investigates the role of myth-making processes in modern Belarusian science fiction. The objects of study are the stories written by A. Bychkousky, A. Navarych, Y. Neratok. These works are being analyzed in the context of reception of themes and images from Slavic mythology.

Key words: myth, mythopoesis, science fiction, Slavic demonology, lycanthropy theme, the topos of Palesseye.

Артыкул паступіла ў рэдакцыю
17.02.2013 р.

УДК 821.161.2=162.1'04.09

Олена Бай

Концепт світу в поезії Данила Братковського

У статті схарактеризовано багатоплановість концепту світу в польськомовній поезії Данила Братковського, визначено його основну роль у структурному та змістовому наповненні збірки «Świat po szczęści przeuzrzany». Проаналізовано іманентні та трансцендентні мотиви символу світу, акцентовано на його авторській конкретизації за допомогою локальних образів й алюзій. На прикладі концепту світу скласифіковано основні елементи концепту та визначено шляхи його модифікації в бароковій поезії українсько-польського порубіжжя.

Ключові слова: концепт, бароко, локальні мотиви, авторська концепція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Польськомовна поетична збірка «Świat po szczęści przeuzrzany» («Світ, по частинах розглянутий») Данила Братковського довгий час була для дослідників та читачів загубленим «діамантом у попелі» [4, с. 42]. Сповнена найцінніших рис літератури свого періоду, сьогодні вона стає джерелом відкриттів для українських та польських науковців. Поєднуючи дві національні літературознавчі школи в межах українсько-польської субкультури Речі Посполитої, яка наприкінці XVII ст. не розрізняла категорій «свої» та «чужі» в сучасному розумінні цих понять, а спиралася на спільний моральний і духовний модус, піднімаючися до загальноєвропейського рівня. У цьому аспекті творчість Данила Братковського актуальна для наших сучасників і вимагає докладного опрацювання.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. В історичному контексті діяльність Данила Братковського досліджена докладніше: розпочав її поширеною згадкою про письменника Самійло Величко [2, с. 260] і продовжили літературознавці, які зацікавилися цією тематикою. Особливої уваги заслуговують роботи Валерія Шевчука [1; 4] та Ростислава Радишевського [7, с. 345–358].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Тематична зумовленість виникає вже із самої назви книги, яка вказує на основне концептичне начало – образ світу в усій його багатогранності. Відразу ж виникає запитання: чи може претендувати представлений автором світ на статус цілісного, чи це лише фрагменти, невеликі замальовки, вирвані з життя наприкінці XVII ст.? Чи окремість частин цього світу не призвела до його радикального розподілу та контрверсії?

Знаємо, що Данило Братковський здобув хорошу освіту в Києві, був обізнаний із європейською культурою, за дорученням короля виконував місії державного та міжнародного значення, займав високе суспільне становище, однак проживав на периферії Речі Посполитої – її східних теренах, що не могло не позначитися на локальному характері його поезії. Отож, наступне логічне питання – універсальність його поетичного світу.

Ці та інші проблеми, пов'язані з концептом світу, потребують розв'язання, як тільки читач чи дослідник береться до інтерпретації назви збірки.

У вступі до сучасного, фототипічного видання книги 2004 р. Валерій Шевчук зазначає, що в першому, програмному вірші на концепт світу покладено основний естетичний акцент: «поет вістить, що він “світ оцей змішав” і дивиться на нього жартома, отже, текст можна сприймати як жарг, забаву або побачити в ньому “правди всю поставу”, тобто зміст потрібно розуміти у двох вимірах: жаргів-

ливому та серйозному; отже, змішання світу – це ніби з'єднання високого мислительського бароко з низьким (така практика у той час була поширеною). Але Данило Братковський творить свою поетичну систему та власний ліричний світ, з'єднаний виразним поетичним “я”, що не завжди тотожне з авторським, хоча й близьке до його засновку про змішаний світ» [1, с. 7].

Політична сатира – провідний мотив збірки «Świat po szczęści przeuzrzany». Як зазначав Олександр Брюкнер, на межі XVII і XVIII ст. «те, що оминав проповідник, того гостріше і частіше торкався сатирик-мораліст», зображаючи загальний суспільний безлад та загублену в ньому кожну, окрему взяту людину [5, с. 269]. Для поглиблення представлених письменником звинувачень використано окличні форми слова «світ» – Данило Братковський звертається до нього з докором, наголошуючи на відсутності ідеалу: «Ej świecie / świecie / chcesz nabyć tysiące» [1, с. 124]. На противагу світу земному мав виступати світ небесний, який за своєю суттю призначений лише для праведних. Боротьба праведного та гріховного світів лягла в основу концептичної антитетичності поезії Данила Братковського, що за змістом і формою відповідало періоду пізньої барокової культури.

У поезії Братковського простежується ще одна концептична видозміна – протиставлення особи та світу. У такій поняттєвій інтерпретації світ набуває в письменника позитивних характеристик і претендує на статус універсального визначення. На думку письменника, світ не може бути сам по собі ані добрим, ані злим: його характер залежить від поведінки тих чи тих людей:

Świat

Świat gani dobrych / świat złych często chwali /
Czym się to dzieje / każdy sobie gali:
Świat niestateczny cuda robi z nami /
My świat Braciszku / my to robim sami /
My to robimy / a świat winujemy /
Osoba winna / my obraz bijemy [1, s. 140].

Водночас у поетичній збірці Данила Братковського маємо справу зі світом шляхетським, представником якого був сам автор. Він виріс у середовищі ідеалів духовних братств, націлених на збереження православної та національної (української) ідентифікації. У час творчої діяльності письменника братства, зокрема Луцьке Хрестовоздвиженське, не лише виступали за національну та релігійну свободу, а й докладали чимало зусиль для відновлення загальної суспільної справедливості (бачимо це на прикладі бунту Львівського братства, яке чинило опір власній церковній ієрархії). З приводу непростой суспільної ситуації того часу Сергій Соловійов писав: «Те, що Скарга вважав нещастям для руської Церкви, а саме втручання світських людей у церковні справи, було для неї необхідністю і спасінням: уряд не дбав про Церкву, архієрейство слабшало – громадськість повинна була перейнятися своїми вищими інтересами і виявити сильний вплив на церковні справи» [3, с. 401]. У дусі цих внутрішніх і зовнішніх суперечностей написані поетичні рядки Данила Братковського.

Український шляхтич, якому було важко зрівнятися в привілеях із польським шляхтичем, усвідомлював усю повноту гноблення, а тому досить діяльно виявляв своє незадоволення та занепокоєння подальшою долею багатонаціональної Речі Посполитої. Знаємо, що пізніше воно переросло в українське національно-визвольне повстання під проводом Семена Палія, до якого Данило Братковський долучився одним із перших.

Світ сармата, як визначає його Марія Яньон, набув у Данила Братковського власне роксолянських рис, оскільки вирізнявся автентичністю ідей і вмотивувань. Жоден зі східних (кресових) елементів у поезії визначного українського патріота не був використаний заради проформи, скоріше, слугував розкриттю суті роксолянських реалій. Ключовою для Данила Братковського залишалася ідея козацтва та «золотої вольності», що відрізняла український сарматизм від інших різновидів цього ідейно-суспільного явища [5, с. 178].

Концептичну систему поезії Данила Братковського доповнює персоніфікований образ світу, який здатний розмовляти, стріляти, трубити і волати [1, с. 74]. Його елементи – це люди різних станів, які проживають у внутрішній суперечності. Тому структура ще одного вірша Данила Братковського «Świat» («Світ») побудована на протиставлення запитань і відповідей, які переростають у концептичні порівняння:

Kto dobry Rycerz / Wielmożny Rycerzem /
 Kto Dignitarzem / z sobolim kołnierzem /
 Kto zabił Turczyzna / Regimentarz Panie /
 Kto Regimentarz / kogo na to stanie /
 Kto Philozophem / który dyszkuruje /
 Kto dyszkuruje / kto wino kupuje /
 Kto Krasnomowca / kto gładko prawi;
 Kto gładko prawi / kto wino stawia.
 Kto jest cnotliwy / ten co veneruje /
 Kto Brat życzliwy / ten który daruje.
 Kto frant / kto błazen / kto ledaco zgoła /
 Ten co nic nie ma / tak świat zawsze woła [1, s. 112].

Оригінальним авторським образом був світ-фарба, який символізував ілюзорність та нестабільність земного життя [1, с. 182]. Так само письменник зображав світову школу, звичаї та цінності, світову альтернативу, світ-коло, мудрість світу. На основі накопичення негативних характеристик Данило Братковський підвів читача до ключового концепту – несвітлого світу: «Świecie nie światny / toż żyd wielki z siebie» [1, с. 180]. Ця концептична «згідна незгідність» буда ще однією ознакою зрілого поетичного бароко, яке частково перенесло свої традиції в XVIII ст.

Дуже влучно цю літературну епоху, яка передувала періоду саксонського застою в Речі Посполитій, описав Олександр Брюкнер: «Понуро заходило сімнадцяте століття: відблиски мальтійських, шведських..., московських перемог багрянili над його сходом, але збулися слова Євангелій... Не зменшувалася, а навпаки зростала кількість публікацій, але наскільки знизився їхній рівень, цінність, доступність і форма! Польське бароко занепадало з вражаючою швидкістю» [5, с. 369]. На загальному тлі суспільного та літературного занепаду сатирична поезія Данила Братковського вирізнялася свіжістю та гостротою слова, новизною образотворення, актуальністю мотивів. Концепт світу відіграв у цьому одну з головних ролей.

Поет заохочував пізнавати світ як трансцендентальну реальність, яка чекає на справедливих після смерті. Він протиставив його Марноті, підніс до рангу сакралії. У цьому сенсі концепт світу був перехідною ланкою від іманентних до трансцендентних мотивів, від локального до універсального виміру. Це світ, про який ідеться у Святому Письмі та який позбавлений минущості, оскільки він вічний. Отже, письменник з окремих частин зіткнув загальну картину світу як ідеал та шлях до неба.

Зрештою, говорячи про проблему цілісності поетичної збірки, варто зазначити, що авторові, попри всі суб'єктивні труднощі, вдалося створити єдину поетичну палітру, у якій поряд із концептом світу були розвинуті ідеї життя і смерті, правди й фальші, землі та неба, авторської ідентифікації тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, опрацьований Данилом Братковським концепт світу виявився і в іманентному, і в трансцендентному аспектах; був зображений крізь призму усіх суспільних станів, ілюстрований конкретними прикладами із життя тодішньої шляхти українського та польського походження, набув метафоричного звучання, широко відображав біблійну символіку. Не випадково автор використав його в назві збірки та численних віршах. У поезії продумано врівноважене локальне й універсальне, цілісне та часткове. Водночас це авторський, індивідуальний світ, за допомогою якого до сучасного читача промовляє ціла літературна епоха, спонукаючи до інтеграції понять і явищ у межах століть і культур.

Джерела та література

1. Братковський Д. Świat po części przezyrzany. Світ, по частинах розглянутий / Данило Братковський ; пер. В. Шевчук. – Фототип. вид. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. – 463 с.
2. Величко С. Літопис / пер. з книж. укр. мови, вступ. ст., комент., геогр. та імен. покажч., упоряд. іл. В. Шевчук ; ред. кол. : О. В. Мишанич (відп. ред.) та ін. / Самійло Величко. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2. – 642 с.
3. Соловьев С. История России с древнейших времен / Сергей Соловьев // Соловьев С. Сочинения : в 18 кн. Кн. 5 / отв. ред. : Н. А. Иванов. – Т. 9–10. – М. : Голос ; Колокол-Пресс, 1995. – 748 с.
4. Шевчук В. Діамант у попелі / Валерій Шевчук // Отчий край' 85 : іст.-літ. зб. / упоряд. Д. Черденченко ; ред. кол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Молодь, 1985. – С. 42–45.
5. Brückner A. Dzieje kultury polskiej. – Т. II. Polska u szczytu potęgi / Aleksander Brückner. – Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1930. – 663 s.

6. Janion Maria. *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury* / Maria Janion. – Kraków : Wyd-wo Literackie, 2006. – 357 s.
7. *Rokosolański Parnas : Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku. Cz. II : Antologia / wybr. i oprac. R. Radyszewskij.* – Kraków : Wyd-wo Nauk. DWN ; Wyd-wo Oddz. PAN, 1998. – S. 345–358.

Бай Е. Концепт мира в поэзии Даниила Братковського. В статье охарактеризована многоплановость концепта мира в польскоязычной поэзии Даниила Братковського, определена его основная роль в структурном и содержательном наполнении сборника «Świat po części przezyrzany». Проанализированы имманентные и трансцендентные мотивы символа мира, акцентируется на его авторской конкретизации за счет локальных образов и аллюзий. На примере концепта мира классифицированы основные элементы концепта и определены пути его модификации в барочной поэзии украинско-польского пограничья.

Ключевые слова: концепт, барокко, локальные мотивы, авторская концепция.

Bai O. The Concept of the World in Danylo Bratkovskii's Poetry. The article describes the concept of the world in Polish poetry of Danylo Bratkovskii and its main role in the structural and semantic fullness of collection «Świat po części przezyrzany» is defined. Immanent and transcendent motives of the world symbol are analyzed, its author's specification by local images and allusions is given. On an example of the world concept, the basic elements of the concept were classified and indicated on the ways its modifications in baroque poetry of Ukrainian-Polish borderland.

Key words: concept, Baroque, local motives, concept of author.

Стаття надійшла до редколегії
10.02.2013 р.

УДК 821.161.1-32.09

Тамара Белова

Природа и люди Украины в представлениях и художественном мире Максима Горького 1890–1910-х годов

В статье на материале рассказов «Вывод», «Покойник» и очерка «М. М. Коцюбинский» рассматривается одна из характерных особенностей мировосприятия и творческой индивидуальности Максима Горького – гуманиста, человека мира, исповедующего идеи целостности славянства, единой планетарной культуры, самоценность и красоту человеческой жизни как уникального явления в мире природы.

Ключевые слова: Максим Горький, М. Коцюбинский, украинский пейзаж, люди, красота и безобразия, философия жизни, обычаи, культура.

Постановка научной проблемы и её значение. Тема «Максим Горький и Украина» многогранна как в сугубо личном, так и в творческом, общественном, культурно-историческом аспектах, имеет свою историю и, к сожалению, не очень богатый опыт осмысления [1].

Цель статьи: проследив во взаимосвязи рассказы «Вывод» (1895), «Покойник» (1912), очерк «М. М. Коцюбинский» как художественное воплощение личных впечатлений периода своих хождений по Руси и близкого знакомства с великим украинским писателем, выявить истоки явного роста писательского внимания к культуре и людям Украины в период 1910-х годов.

Изложение основного материала и обоснование полученных результатов исследования. Как известно, знакомство Максима Горького в молодые годы с Украиной и её людьми не лишёно был душевной печали и острой физической боли. Страдающий в поисках не только смысла жизни, но и работы, чтобы утолить голод молодого растущего организма будущий писатель на себе испытал неприязненное отношение коренного украинца к москалю. Столкнулся он здесь с явлением крайней жестокости обитателей украинского села, о чём несколько лет спустя поведал в рассказе «Вывод» на страницах «Самарской газеты». Эпизод своего странствия в 1891 году по дорогам Херсонской губернии и столкновения с обезумевшими от ярости мужиками села Кандыбино, едва не стоившего ему жизни, у юноши Пешкова закрепился так прочно в памяти, что не рассказать об этом теновом